

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ЮРИСТІВ

DEVELOPING PRACTICAL EXPERIENCE OF FUTURE MILITARY LAWYERS BASED ON THE COMPETENCE APPROACH

Стаття присвячена аналізу шляхів підвищення якості підготовки майбутніх військових юристів в умовах освітнього процесу закладу вищої освіти. Обґрунтовано доцільність використання у процесі їх підготовки положень міждисциплінарного інтеграційного, інтерактивного підходів та дидактичних можливостей інформаційних технологій освіти. Доведено, що розробка і використання в підготовці військових юристів комплексних навчальних завдань та ситуацій міждисциплінарного змісту різного рівня складності (прості, складні, підвищеної складності та творчі) дає змогу підвищити якість засвоєння навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки. У статті показано можливості інтерактивних методів та форм навчання у процесі професійної підготовки майбутніх військових юристів. Конкретизовано інтерактивні методи і форми, які можуть бути використані в освітньому процесі: інтерактивні вправи, творчі завдання, робота в малих групах, навчальні та рольові ігри, імітації, ділові ігри, освітні ігри. Розкрито можливості ситуативно-проблемної організації освітнього процесу, використання методів ситуативного моделювання ситуацій, які наближають процес навчання до умов професійної діяльності.

Використання інформаційних технологій освіти у професійній підготовці майбутніх військових юристів дає змогу забезпечити інтерактивність під час проведення занять, зворотний зв'язок, у тому числі здійснення автоматизованого контролю, моніторингу, діагностування якості засвоєння знань, позбавлення репродуктивних дій та операцій, впровадження в освітній процес складних навчально-пізнавальних завдань, які не можуть бути реалізовані традиційними засобами навчання, використання глобальних інформаційних ресурсів, підвищення інформаційної компетентності викладачів і студентів як користувачів інформаційних технологій освіти.

Ключові слова: військові юристи, професійна діяльність, освітній процес, міждисциплінарний підхід, інтерактивні методи і форми навчання, інформаційні технології освіти, студенти.

The article is devoted to the problem of developing professional competence of future lawyers in military units. The article specifies the essence of the phenomenon of "professional competence of future military lawyers" and defines it as holistic, complex personality construct and integrative quality of personality. It combines the possession of knowledge and skills in military law directions, formation of professionally important personal qualities of a lawyer that provide effective performance of professional functions to preserve and protect the rights and freedoms of the person, interests of society and the state in peacetime and wartime. The structure of the phenomenon identifies the general professional, personal, communicative and special military components of this phenomenon as well as their characteristics.

The content components of professional competence of a future military lawyer are the following: knowledge-terminological (covers general professional components of competence); professional-personal (combines personal and communicative components as well as motivation for professional activity); professional-operational (includes professional and military-special components of competence).

The article presents an algorithm for conducting various types of classes aimed at working out practical actions, knowledge, and skills in the study of disciplines of the professional training cycle. They are 1) the student's perception of new information (samples of actions, techniques); 2) recognition and fixation of new information; 3) familiarization with the scope (situations) of its application and examples of use; 4) mastering practical actions, techniques for self-application of knowledge; 5) independent application of actions in different situations (gaining practical experience).

The didactic possibilities of supporting on-the-job (legal) practice and military training of students for the acquisition of practical experience by future military lawyers during their internship are revealed.

Key words: professional competence, components of professional competence, competence approach, training algorithm, military lawyers, students.

УДК [356.35:378.6] (043.3)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/28.41>

Радченко К.А.,
канд. пед. наук,
військовий комісар
Хмельницького обласного військового
комісаріату

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Аналіз сучасних тенденцій у галузі вищої професійної юридичної освіти засвідчує зростання вимог до рівня підготовки майбутніх військових юристів. Згідно з новою освітньою парадигмою майбутній військовий юрист має володіти фундаментальними знаннями, професійними вміннями і навичками діяльності свого профілю, досвідом творчої діяльності під час вирішення професійних завдань в умовах як мирного, так і воєнного часу, тобто він має бути професійно компетентним. На цій

підставі актуальним є запровадження в освітній процес закладів вищої освіти сучасних наукових підходів для підвищення якості професійної підготовки майбутніх юристів для військових підрозділів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання професійної підготовки військових та юристів розглянуто в наукових працях О. Бандурки, О. Барабанщикова, А. Галімова, І. Грязнова, О. Діденка, В. Іванова, Д. Іщенко, А. Кучеренка, А. Мірошніченка, С. Морозова, М. Нецадима,

Є. Потапчука, В. Райка, М. Руденко, О. Сафіна, О. Ставицького, О. Столяренка, О. Торічного, С. Чистякова, В. Чуфаровського, Г. Штефанич, Ю. Юрчук, В. Ягупова.

Військові юристи – це військовослужбовці (офіцери), які мають юридичну освіту й видають питаннями застосування норм права до правовідносин, що складаються в Збройних силах (тобто військового права та загальноправових норм). Військові юристи працюють у військових судах, органах військової прокуратури, органах військового слідства й в органах військової юстиції [5].

Аналіз досвіду підготовки майбутніх юристів та військовослужбовців свідчить про необхідність акцентування на формуванні практичних вмінь та навичок майбутніх фахівців. Із цих позицій вважаємо доцільним використовувати у процесі їх підготовки положення міждисциплінарного інтеграційного, інтерактивного підходів та дидактичних можливостей інформаційних технологій освіти.

Мета статті – розглянути можливості використання в освітньому процесі ЗВО міждисциплінарного інтеграційного, інтерактивного підходів та інформаційних технологій освіти задля підвищення якості професійної підготовки майбутніх військових юристів.

Виклад основного матеріалу. Використання положень міждисциплінарного інтеграційного підходу реалізується через міждисциплінарні зв'язки, що дає змогу підвищити рівень професійних знань і умінь студентів в юридичній галузі, а саме: сприяє оволодінню термінологічним понятійним апаратом, знаннями провідних напрямів сучасної юридичної науки, розвитку здатності виявляти їх взаємозв'язки, застосовувати необхідні для ефективного здійснення знання і умінь, усвідомленню загальних цілей і завдань професійної діяльності фахівця в області юриспруденції, специфічних засобів і методів їх вирішення, цілей і завдань, способів професійного саморозвитку тощо.

Інтеграційний підхід актуалізує й інтеграційний тип пізнання, що поєднує безпосередній досвід, системне мислення, продуктивний підхід до проблеми і що припускає пізнання цілого не тільки на базі вивчення його окремих частин, а й виявлення взаємозв'язків між ними. Діяльність студентів зі структуризації й систематизації інтеграційних знань передбачає розумову діяльність видалених зв'язків і їх встановлення між окремими поняттями, об'єктами. При цьому основними формами навчання є такі: проблемна лекція, практичне заняття з елементами дискусії, рольових та імітаційних ігор, моделювання майбутньої професійної діяльності, науково-дослідна робота студентів, проєктна діяльність, педагогічна практика, курсові, дипломні та магістерські роботи.

Під час традиційної організації освітнього процесу в закладі вищої освіти студент диференційо-

вано вивчає кожну дисципліну, коли професійна діяльність потребує наявності інтегрованої суми знань і вмінь, використання їх на практиці, чому й сприятиме реалізація міждисциплінарних зв'язків.

Е. Лузік обґрунтувала, що «у змісті оновленої підготовки профільного вищого навчального закладу першорядну роль мають відігравати інтегровані (міждисциплінарні) курси» [3, с. 267].

Отже, міждисциплінарний підхід сприяє реалізації дидактичних принципів навчання, стимулює викладача до оновлення змісту навчання, збагачення його цікавими та актуальними міждисциплінарними темами, новими соціальними ролями та комунікативними ситуаціями.

Отже, міждисциплінарний інтеграційний підхід передбачає інтегрованість знань, здатність відтворювати, узагальнювати й застосовувати отримані в процесі вивчення різних навчальних предметів знання й уміння для рішення конкретних професійних завдань (навчально-теоретичних, навчально-практичних) та усвідомлення й практичну орієнтованість знань, розуміння сфери застосування інформації, здатність накопичувати й виокремлювати знання, необхідні для вирішення конкретних професійних завдань.

З метою забезпечення міждисциплінарних зв'язків доцільно розробляти й використовувати *комплексні навчальні завдання та ситуації міждисциплінарного змісту*, вирішення яких вимагатиме від студента одночасного застосування знань і вмінь із різних навчальних дисциплін [5].

У навчальній і методичній літературі накопичено велику кількість типів навчальних завдань, проте досі немає єдиної точки зору на їх класифікацію, хоча така класифікація важлива не тільки для теорії, а й для практики викладання. Наявність такої класифікації дала б змогу викладачу найповніше використати дидактичний потенціал завдань як засобу навчання студентів, уникнути односторонності в їх виборі, обґрунтовано використовувати той чи інший тип відповідно до певної навчальної ситуації.

За рівнем складності вирішення завдання поділяють на прості, складні, підвищеної складності й творчі. Простими вважаємо завдання, вирішення яких передбачає дії за зразком, із використанням знань з однієї теми (або розділу) навчальної дисципліни. Ці завдання називають тренувальними, з них починають закріплення нового матеріалу.

Більш складні завдання та ситуації (комплексні) вимагають для вирішення більш значного обсягу знань студентів як із різних тем (розділів), так і з різних навчальних дисциплін, передбачають пошук рішення, а не готові дії за зразком. Розв'язання таких завдань симулює студентів до роздумів, пошуку необхідної інформації, застосування нестандартних підходів. Також у практиці навчання використовують творчі (дослідницькі)

завдання, вирішення яких здійснюється шляхом пошуку відповіді на питання «чому?» і вимагає оригінальних способів розв'язання.

У контексті нашого дослідження для забезпечення міждисциплінарних зв'язків у процесі формування в майбутніх військових юристів професійної компетентності було використано саме комплексні навчальні завдання, розв'язання яких вимагало знань із різних навчальних дисциплін.

Розв'язання навчальних завдань та ситуацій вимагає, як правило, використання таких методів рішення, як аналітичний та синтетичний, але частіше використовують аналітико-синтетичний. Аналітичний метод полягає в розчленуванні задачі на ряд більш простих (аналіз), тобто рішення починається з пошуку певного рішення або відшукування закономірності, яка дає безпосередню відповідь на питання завдання. Синтетичний метод передбачає послідовне встановлення зв'язків величин (або даних) в умовах завдання з іншими, які впливають на результат. Таким чином, рішення завдання синтетичним методом, на противагу аналітичному, починається, як правило, не з шуканої величини.

Обидва методи правомірні, однак у дидактичному плані вони мають особливості, які потрібно враховувати в освітньому процесі. Аналітичний метод більш «цілеспрямований»: відразу веде до мети, увага студентів не затримується на проміжних етапах. Синтетичний спосіб дає змогу детально розглядати проміжні етапи рішення, кількісні характеристики явищ, використання термінології. Він подібний до методу проб і помилок, а аналітичний висуває підвищені вимоги до рівня логічного мислення студентів і рівня їхніх знань.

У процесі роботи було виявлено, що можна виокремити різні рівні застосування знань: перший рівень характеризується вмінням виокремити, пізнати досліджуваний предмет, дізнатися про нього; другий рівень – уміння застосовувати теоретичні знання в стандартних ситуаціях; третій рівень – уміння застосовувати теоретичні знання в нестандартних ситуаціях. У процесі розробки навчальних завдань міждисциплінарного змісту ми враховували вищезазначені рівні засвоєння знань і вмінь студентів і орієнтувалися на другий і третій рівні застосування набутих знань.

Таким чином, використання комплексних навчальних завдань та ситуацій міждисциплінарного змісту має значний дидактичний потенціал із підвищення рівня професійних знань і розвитку професійних умінь студентів, оволодіння ними термінологічним і понятійним апаратом, застосування знань із різних галузей права, здатності виявляти їх взаємозв'язки; усвідомлення загальних цілей і завдань професійної діяльності військового юриста, оволодіння специфічними засобами й методами їх вирішення тощо, що сприятиме фор-

муванню їхньої професійної компетентності і підвищенню якості професійної підготовки [5].

На рис. 1 наведено приклад міждисциплінарних зв'язків навчальних дисциплін циклу професійної підготовки майбутніх військових юристів.

Відповідно до Наказу Міністерства оборони України від 20.07.2015 р. № 346 [4] основними видами навчальних занять у ВВНЗ (військових навчальних підрозділах ВНЗ) є такі: лекція, лабораторне, практичне, семінарське, групове заняття, групова вправа, індивідуальне заняття, тактичне (тактико-спеціальне) заняття та навчання, командно-штабне навчання та воєнна (воєнно-спеціальна) гра, консультація.

Як свідчить перелік видів навчальних занять, більшість із них за характером реалізації можна зарахувати до інтерактивних, тобто таких, що передбачають взаємодію, діалог між викладачем і студентами або студентів один з одним. Тобто з метою забезпечення відпрацювання вмінь та навичок під час проведення цих типів навчальних занять доцільно використовувати інтерактивні методи й форми організації навчання.

Інтерактивні методи навчання – це форма організації пізнавальної й комунікативної діяльності, яка передбачає залучення студентів у процес пізнання, дає змогу безпосередньо застосовувати знання, виконувати певні вправи із відпрацюванням умінь. Інтерактивні методи навчання орієнтовані на широку взаємодію студентів не тільки з викладачем, а й один з одним, на домінування активності студентів і на активізацію внутрішнього діалогу (екзистенціального переживання студентами навчального матеріалу) [6]. Роль викладача полягає в спрямуванні й підтримці активності студентів у процесі комунікації, виявленні різноманіття точок зору, полегшенні взаєморозуміння учасників спілкування, спонуканні їх до внутрішнього діалогу; викладач виконує функції консультанта-фасилітатора (помічника), а не експерта або своєрідного інформаційного «фільтра». Основними складниками інтерактивних методів навчання є інтерактивні вправи й завдання, які виконують студенти. Принципова відмінність інтерактивних вправ і завдань від звичайних полягає в тому, що в процесі їх виконання не тільки й не стільки закріплюється вже вивчений матеріал, скільки вивчається новий. У сучасній педагогічній практиці є значна кількість інтерактивних вправ, серед яких можна виокремити такі: творчі завдання, робота в малих групах, навчальні ігри (рольові ігри, імітації, ділові ігри й освітні ігри), соціальні проекти, вивчення й закріплення нового матеріалу (інтерактивна лекція, робота з наочною допомогою, відео- і аудіоматеріалами, «кожен навчає кожного»), дискусія, дебати, мозковий штурм тощо [5].

Значні можливості у формуванні компетентності майбутніх юристів має ситуативно-про-

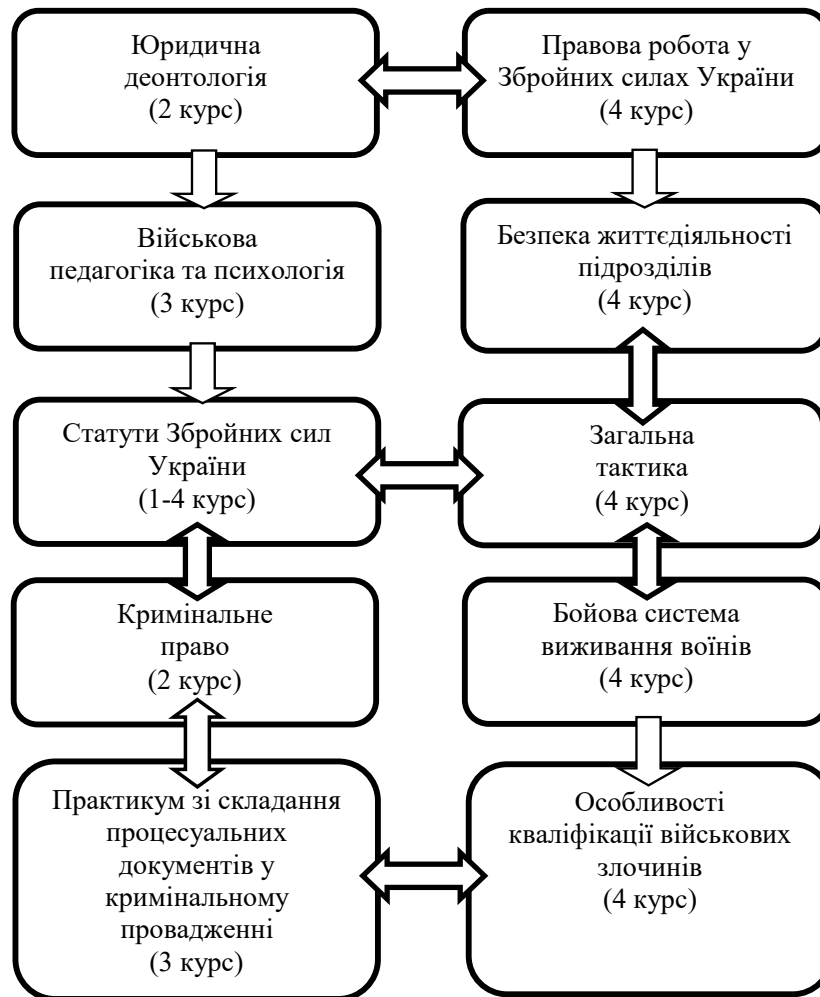

Рис. 1. Міждисциплінарні зв'язки навчальних дисциплін підготовки бакалаврів за спеціальністю 081 «Право» спеціалізації «Військово-юридична»

BLEMNA організація освітнього процесу як різновид інтерактивного підходу в навчанні. На думку Л. Корнєєвої, зазначена форма організації передбачає такі кроки: виокремлення та створення проблемної ситуації, постановка проблемного завдання, модель пошуку рішення, рішення. Вирішення проблемних ситуацій сприяє ефективному розвитку мислення, оскільки актуалізує різні способи розумових дій.

В. Качалов і Т. Лукіна зазначають, що процес навчання студентів має максимально моделювати їхню подальшу професійну діяльність. Тому надзвичайно важливо, щоб на ранніх етапах професійного становлення студенти почали осмислювати свій ціннісний простір, побачили його зв'язок із цілями й завданнями вибраної професії, а також були залученими до спеціально організованої роботи з розвитку власних смислових орієнтирів. Автори зазначають, що ситуативно-проблемна організація освітнього процесу передбачає створення навчальних ситуацій різного ступеня проблемності й різного

контексту (соціального, професійного, конкретного ролевого або функціонального). Основою такої організації є ситуативний підхід, сутність якого полягає в тому, що пізнавана подія, обстановка аналізуються з погляду ситуацій, їхніх складників [2].

Ситуативне моделювання (або вирішення ситуативних завдань) як метод навчання майбутніх юристів, як зазначає І. Івашкевич [1], необхідно застосовувати і на теоретичних, і на практичних заняттях. Основними формами його реалізації є ситуації-ілюстрації (використовуються під час викладу лекційного матеріалу з метою пояснення окремих теоретичних положень), ситуації-оцінки (аналіз і оцінка студентами описаної викладачем контекстної ситуації), ситуації-вправи й ситуації-проблеми (аналіз ситуації й вибір способу її вирішення), рольові ситуативні ігри. Автор підкреслює, що тематика ситуативно-проблемних завдань, ділових і ролевих ігор, професійних диспутів має відповідати змісту того виду компетентності, який формується [1].

На думку Е. Лузік, у системі формування професійної компетентності майбутнього фахівця доцільно використовувати позааудиторні форми виховання: конференції, дискусійні клуби тощо. Усі студенти на добровільних засадах мають бути залучені до різних форм і видів діяльності поза межами суто навчальної роботи, що виходить із необхідності задоволення їхніх індивідуальних потреб, які є джерелом формування професійної компетентності [3].

Під час використання інтерактивних методів і форм організації навчання задля формування професійної компетентності майбутніх військових юристів доцільно використовувати проблемні ситуації. На основі аналізу ситуації проблемна ситуація перетвориться на проблемне завдання, що вимагає пошуку способу пояснення й вирішення протиріччя.

П. Ясінець підкреслює важливість єдності навчального і виховного процесів для успішного формування професійної компетентності в майбутніх фахівців та важливість використання на аудиторних та позааудиторних заняттях ділових ігор, тренінгів тощо. В. Серіков підкреслює велику роль особистісно орієнтованого навчання, методів самоосвіти та самовдосконалення у формуванні професійної компетенції. Він зазначає, що використання інтерактивних методів і форм навчання дає змогу кожному студенту розкрити свій потенціал як майбутнього фахівця, стимулює до саморозвитку й самовдосконалення.

Покращити рівень підготовки майбутніх військових юристів до професійної діяльності можна шляхом використання в освітньому процесі інформаційних технологій освіти. Використане в нашому дослідженні поняття «інформаційні технології освіти» (ІТО) є найпоширенішим у пострадянській педагогіці аналогом англійського терміна *computerized teaching technology*. Поняття «інформаційні технології» – це сукупність методів і технічних засобів збору, організації, збереження, обробки, передачі та представлення інформації, яка розширює знання людей і розвиває їхні можливості з управління технічними та соціальними процесами. При цьому комп'ютерні технології розглядаються або як частина інформаційних, або як застарілий вислів, що витісняється терміном «інформаційні технології» [5].

Властивостями інформаційних технологій освіти, що забезпечують організацію та активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, можна вважати такі: 1) інтерактивність

(у тому числі забезпечення тренінгового характеру навчально-пізнавальних завдань); 2) забезпечення зворотного зв'язку, зокрема здійснення автоматизованого контролю, моніторингу, діагностування, 3) підвищення інтелектуальності освітнього процесу, зокрема таким шляхом: а) позбавлення суб'єктів викладання та учіння репродуктивних дій та операцій, б) придатність до впровадження в освітній процес складних навчально-пізнавальних завдань, в) використання глобальних інформаційних ресурсів, г) підвищення інформаційної компетентності користувачів інформаційних технологій освіти (і викладачів, і студентів), ґ) забезпечення актуальності навчального контенту; д) придатність до впровадження складних навчально-пізнавальних завдань, які не можуть бути реалізовані традиційними засобами навчання; е) сприяння розвитку інформаційної компетенції користувачів.

Висновки. Отже, проведений аналіз наукових досліджень свідчить про підвищення якості професійної підготовки майбутніх військових юристів в освітньому процесі закладів вищої освіти, що сприятиме використанню комплексних міждисциплінарних завдань та ситуацій професійного змісту, інтерактивних методів та форм організації навчання, інформаційних технологій освіти (або їх окремих елементів), дасть змогу забезпечити практичну орієнтованість навчальних дисциплін та відпрацювати професійні вміння і навички.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Івашкевич І.В. Становлення професійної компетентності майбутніх юристів : метод. посібник. Рівне : РДГУ, 2016. 94 с.
2. Качалов В., Лукіна Т. Проблеми якості освіти. Київ, 2007. 116 с.
3. Лузік Е. Гуманітарна освіта в процесі підготовки спеціалістів профільних ВНЗ України : проблеми та перспективи. *Філософія освіти*. 2006. № 2 (4). С. 266–275.
4. Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України : Наказ М-ва оборони України від 20 лип. 2015 р. № 346 : Зареєстровано в М-ві юстиції України 22 верес. 2015 р. за № 1126/27571. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1126-15>.
5. Радченко К.М. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх військових юристів у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків : УІПА, 2018. 336 с.
6. Федоренко О.І. Сучасні тенденції удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів поліції. *Новий колегіум*. 2016. № 4. С. 46–52.